

9 februari 2018

Factcheck: de argumenten van de regering voor de intrekking van het referendum kloppen niet

Door Thijs Vos, Niesco Dubbelboer, Arjen Nijeboer

D66, Verkiezingsprogramma 2017-2021

*“De analyse van D66 in haar oprichtingsjaren snijdt nog steeds hout. De democratie en het openbaar bestuur zijn aan een grondige renovatie toe. **Dus wanneer er voor het eerst gebruik gemaakt wordt van een nieuw instrument als het raadgevend referendum, dan omarmen we dat en leren we ervan.** Wij staan niet als de andere partijen -die tijdens de campagne schitterden in afwezigheid- vooraan om te pleiten voor het afdanken van deze vernieuwing.”*

Het kabinet-Rutte III heeft voorgenomen om de Wet Raadgevend Referendum af te schaffen. In het regeerakkoord, de memorie van toelichting en de uitspraken van verantwoordelijk minister Kajsa Ollongren duikt een aantal argumenten op. In deze factcheck zullen we die argumenten langslopen en toetsen op juistheid. In feite staan drie argumenten centraal in het betoog van Rutte III, die steeds op verschillende manieren worden geformuleerd:

1. Het raadgevend referendum was de opmaat naar een bindend referendum;
2. Er is geen steun meer voor het referendum;
3. Burgers begrijpen niet dat het referendum raadgevend is en dat het kabinet dus kan afwijken van de uitslag;
4. Het referendum heeft niet gebracht wat er van werd verwacht;
5. Het referendum leidt tot minder vertrouwen.

Argument 1: Opmaat naar een correctief bindend referendum?

Regeerakkoord: *“Het raadgevend referendum is enige jaren geleden geïntroduceerd als opmaat naar een correctief bindend referendum. De politieke steun voor het correctief bindend referendum is sindsdien afgebrokkeld en is daarmee als beoogd einddoel voorlopig uit zicht”.¹*

Memorie van Toelichting: *“Verder heeft het nationaal raadgevend referendum, zoals in het regeerakkoord is verwoord, niet kunnen zorgen voor een opmaat naar een correctief bindend referendum. De politieke steun voor het correctief bindend referendum is afgebrokkeld, en is daarom als beoogd einddoel voorlopig uit zicht”.²*

Het kabinet stelt dat het raadgevend referendum enkel was ingevoerd om als opmaat te dienen voor een bindend referendum. Die kans zou inmiddels verkeken zijn en daarom betoogt het kabinet dat

¹ Vertrouwen in de Toekomst. Regeerakkoord 2017-2021. VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, 8.

² Intrekking van de Wet raadgevend referendum (34 854, nr. 3.). Memorie van Toelichting, 1-2.

het raadgevend referendum geen nut meer heeft. Rob Jetten, woordvoerder van D66 voor bestuurlijke vernieuwing, beaamt dat: *“Wij zagen dit als tussenstap naar een correctief referendum, waarvoor de Grondwet gewijzigd moet worden. Wij dachten dat als we ermee experimenteerden, de steun voor referenda zou toenemen.”*³

Maar dat is simpelweg niet waar. Vanaf het begin hadden de initiatiefnemers, waaronder D66, het bindend en raadgevend referendum bedoeld als twee separate wetten. Alleen in het geval dat de bindende variant in de Grondwet verankerd zou zijn, zou het raadgevend referendum daarin opgaan. Maar bij het tot stand komen van de wet raadgevend referendum hielden de initiatiefnemers rekening met het feit dat het hoogst onwaarschijnlijk was dat het bindend referendum ooit een tweederde meerderheid zou halen. De raadgevende variant was daarom een eigenstandig alternatief dat overeind zou blijven in het geval dat de grondwetswijziging het niet zou halen. Dat gold ook voor D66, zoals blijkt uit de toenmalige bijdrage van Thom de Graaf in het debat in de Eerste Kamer, huidig fractievoorzitter van de Eerste Kamerfractie van D66: *“D66 begrijpt [...] dat de initiatiefnemers dit raadgevend referendum als losstaand instrument zien [...], niet gerelateerd aan het decisief referendum waarvoor nu een grondwetswijziging voorligt. Dat de initiatiefnemers voor twee ankers willen gaan liggen is begrijpelijk: als onverhoopt de grondwetswijziging niet tot stand komt, is er altijd nog het raadgevend referendum waarvoor een grondwettelijke regeling niet noodzakelijk is.”* Het huidige betoog van D66 is dan ook opmerkelijk.

De redenatie van het kabinet gaat ook op een ander punt mank. Dat het bindend referendum “voorlopig uit zicht is” komt doordat de coalitiepartijen, waaronder D66, tegen de grondwetswijziging stemden toen de kans zich voordeed. Indien de coalitie zich daar wel achter hadden geschaard, zou het de vereiste tweederde meerderheid hebben behaald.

Argument 2: Geen steun meer voor referenda?

Het kabinet stelt ook dat de steun voor het (correctief) referendum zou zijn afgebrokkeld. In het regeerakkoord valt te lezen dat *“De politieke steun voor het correctief bindend referendum is sindsdien afgebrokkeld en [het bindend referendum] is daarmee als beoogd einddoel voorlopig uit zicht”*⁴ en in de memorie van toelichting wordt dat herhaalt: *“De politieke steun voor het correctief bindend referendum is afgebrokkeld, en is daarom als beoogd einddoel voorlopig uit zicht.”*⁵ Er zou niet meer voldoende draagvlak zijn voor het referendum onder de bevolking en in het parlement. Mark Rutte claimde zelfs in een uitzending van EenVandaag dat een “grote meerderheid” van de Nederlandse bevolking tegen het (raadgevend) referendum was.⁶ Dit is flagrante onzin. Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat dat draagvlak er in ruime mate is. Het SCP en Nationaal Kiezersonderzoek voeren al decennia langdurig onderzoek uit naar de tevredenheid over de Nederlandse democratie en steun voor het referendum. Sinds jaar en dag is er een zeer ruime meerderheid van rond de 80% vóór het referendum.⁷ Ook de onderzoeken uit 2017 – na het vermaledijde Oekraïne referendum, wijzen nog altijd op ruime meerderheden. Het meest recente

³ Emilie van Outeren, NRC, *Over speeltuinen meepraten kan wel*. <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/11/14/over-speeltuinen-meepraten-kan-wel-14008719-a1581045>

⁴ Vertrouwen in de Toekomst. Regeerakkoord 2017-2021. VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, 8.

⁵ Intrekking van de Wet raadgevend referendum (34 854, nr. 3.). Memorie van Toelichting, 2.

⁶ Kristof Jacobs, Heeft Rutte gelijk met zijn uitspraken over het referendum? <http://stukroodvlees.nl/rutte-gelijk-uitspraken-referendum/>

⁷ Paul Dekker en Josje den Ridder, ‘Publieke Opinie’, in: Sociaal en Cultureel Planbureau, *De sociale staat van Nederland 2017*, 67-68.

onderzoek van het SCP geeft aan dat 69% voor is,⁸ terwijl uit het Nationaal Kiezeronderzoek blijkt dat 57% voor is en slechts 26% tegen.⁹

Het klopt dat in de Tweede Kamer de steun voor het bindend referendum is afgenomen als gevolg van congressuitspraken bij GroenLinks en PvdA – bij de PvdA slechts met een zeer nipte meerderheid en bij Groen Links onder voorwaarden –, maar deze partijen steunen nog altijd het raadgevend referendum. De politieke partijen die voor enige vorm van het referendum zijn, verkregen bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 een ruime meerderheid van 90 zetels.¹⁰ De enige partij die zich na de verkiezingen van het raadgevend referendum heeft afgekeerd, is D66 zelf. In haar verkiezingsprogramma keerde juist deze partij zich ironisch genoeg juist tegen de partijen die het instrument willen afschaffen: “Wanneer er voor het eerst gebruik gemaakt wordt van een nieuw instrument als het raadgevend referendum, dan omarmen we dat en leren we ervan. Wij staan niet als de andere partijen -die tijdens de campagne schitterden in afwezigheid- vooraan om te pleiten voor het afdanken van deze vernieuwing.”

Argument 3: Kiezers begrijpen niet dat het referendum raadgevend is?

Memorie van Toelichting: *Als de regering na een rechtsgeldig «nee» in een referendum besluit de raadgevende uitspraak niet over te nemen en besluit tot het in werking laten treden van de wet of het ratificeren van het verdrag, gaat dat voor veel kiezers in tegen hun verwachting. Veel kiezers menen dat een afwijzing van een wet of de goedkeuring van een verdrag de materiële verplichting voor regering en parlement met zich brengt de wet niet in werking te laten treden of het verdrag niet te ratificeren. De Wet raadgevend referendum dwingt echter alleen tot heroverweging. Indien een dergelijke heroverweging leidt tot inwerkingtreding van de wet, kan het feit dat van die keuzevrijheid gebruik wordt gemaakt, niet vanzelfsprekend op begrip bij kiezers rekenen. Hetzelfde verschijnsel kan zich voordoen, indien de heroverweging leidt tot aanpassing in plaats van intrekking van de wet. Het instrument van het nationale raadgevend referendum kan zodoende tot vervreemding van de kiezer leiden.*¹¹

Rob Jetten (woordvoerder Tweede Kamerfractie D66): *Het huidige referendum is geen handrem, maar een advies. Maar als kiezers het gevoel hebben dat er niets met hun stem gebeurt, helpt dat niet voor het vertrouwen in de politiek. En ook niet voor het fenomeen referenda.*¹²

Het kabinet meent dat kiezers niet snappen dat het om een raadgevend referendum gaat en daarom niet begrijpen als hun oordeel toch niet wordt overgenomen. Kajsja Ollongren, minister van binnenlandse zaken, licht het op de volgende wijze toe: *“Kiezers brengen achteraf, nadat een wet is aangenomen, een adviserende stem uit. Veel kiezers verwachten tegelijkertijd dat hun stem bindend is. En het gevolg is dat het instrument niet bijdraagt aan het vertrouwen in de politiek.”*¹³

⁸ Paul Dekker en Josje den Ridder, ‘Publieke Opinie’, in: Sociaal en Cultureel Planbureau, *De sociale staat van Nederland 2017*, 67-68.

⁹ Emilie van Outeren, Over speeltuinen meepraten kan wel. <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/11/14/over-speeltuinen-meepraten-kan-wel-14008719-a1581045>

Kristof Jacobs, Heeft Rutte gelijk met zijn uitspraken over het referendum?

<http://stukroodvlees.nl/rutte-gelijk-uitspraken-referendum/>

¹⁰ Voor raadgevend referendum: PVV (20 zetels), D66 (19), GroenLinks (14), SP (14), PvdA (9), Partij voor de Dieren (5), 50plus (4), DENK (3) en Forum voor Democratie (2). In totaal: 90 zetels.

¹¹ Intrekking van de Wet raadgevend referendum (34 854, nr. 3.). Memorie van Toelichting, 1-2.

¹² Emilie van Outeren, NRC, *Over speeltuinen meepraten kan wel.*

<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/11/14/over-speeltuinen-meepraten-kan-wel-14008719-a1581045>

¹³ Rijksoverheid.nl, *Intrekkingswet raadgevend referendum naar Tweede Kamer*

<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/12/20/voorstel-intrekking-wet-raadgevend-referendum-naar-tweede-kamer>

Dat burgers het verschil tussen een bindend en raadgevend referendum niet zouden begrijpen is nogal schofferend. Het zijn juist politici die het verschil tussen bindend en raadgevend referendum niet lijken te begrijpen. Ten tijde van het referendum over het Associatieverdrag of direct daarna gaven alle partijen – met uitzondering van de VVD – aan dat ze de uitslag zouden overnemen. Dat gold ook voor D66, die bij monde van Tweede Kamerlid Kees Verhoeven zich pal achter de uitslag schaarde: “Waar de Nederlandse bevolking na dit referendum echt recht op heeft is gewoon een snelle duidelijke uitslag die snel en duidelijk wordt opgevolgd door het kabinet. Dus niet gaan treuzelen. Dus niet gaan wachten. Niet hopen dat het wel weer over waait, maar gewoon doen wat je als kabinet hoort te doen: we ratificeren dit associatieakkoord na deze uitslag niet.” Een dag later herhaalde hij dat standpunt in het Tweede Kamerdebat over de referendumuitslag: “En net zo pal als D66 voor het samenwerkingsverdrag stond zo pal sta ik hier nu voor deze uitslag. Voorzitter, ik kan simpel afronden. De kiezer heeft gesproken. Het verdrag kan niet doorgaan.” Hiermee en door het opnemen van een opkomstdrempel in een raadgevend referendum, creëerden de politieke partijen zelf de schijn van bindendheid.

Op zich valt zelfbinding aan te moedigen, maar als partijen daar ondanks eerdere beloftes alsnog van afwijken, dan veroorzaakt dat teleurstelling en verwarring. Dat scenario werd werkelijkheid in de nasleep van het Oekraïne-referendum. PvdA, D66 en GroenLinks stemden alsnog in met de goedkeuringwet, net als ChristenUnie, SGP en de meeste CDA-senatoren in de Eerste Kamer. Waar eerst alle partijen beloofden de uitslag over te nemen, deden uiteindelijk alleen de tegenstanders van het associatieverdrag – PVV, SP, PvdD – en 50plus die belofte gestand.

Het kabinet beweert ook dat burgers niet begrijpen dat het referendum adviserend is en daardoor teleurgesteld zijn als er toch wordt afgeweken van de uitslag. Dat is maar zeer de vraag. Het kabinet voert geen bewijs aan waaruit dat zou blijken. De minister verwijst in de memorie van toelichting enkel naar het politieke debat in de Kamer over het Oekraïne-referendum. Een Kamerdebat, echter, zegt natuurlijk niets over kiesgedrag, maar slechts over hoe een referendumuitslag door politici wordt geïnterpreteerd.

Op basis van het Nationaal Referendumonderzoek (NRO) en het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO 2017) kunnen we echter wel iets zeggen over de verwachtingen van kiezers. Uit het NRO blijkt vooral dat kiezers wilden dat het kabinet “luistert”, wat niet (noodzakelijk) hetzelfde is als dat het kabinet altijd de uitslag moet volgen. Volgens politicoloog Kristof Jacobs: “Men wil dus dat de regering ‘iets’ doet, maar wat dat ‘iets’ precies inhoudt, is aan de regering.”¹⁴ Een vergelijkbaar beeld rijst op uit het Nationaal Kiezersonderzoek, waarbij expliciet gevraagd is wat de politiek moet doen met de uitslag van een referendum. 21,9% geeft aan dat het kabinet mag afwijken van de uitslag en ongeveer 40% dat dit van de omstandigheden afhangt.¹⁵ In tegenstelling tot wat het kabinet beweert, gunnen kiezers bij een raadgevend referendum de politiek wel degelijk een zekere ruimte om een afweging te maken.

Argument 4: Het referendum heeft niet gebracht wat er van werd verwacht?

¹⁴ Kristof Jacobs, ‘Attitudes ten aanzien van het akkoord en de uitslag’, in: Kristof Jacobs (red.), *Het Oekraïne-referendum. Nationaal Referendum Onderzoek 2016* (2016): 20-27, aldaar 25-26. Van alle kiezers gaf 62,6% aan, met meerderheden onder zowel de voorstanders, tegenstanders en niet-stemmers, dat het kabinet moest “luisteren”, enkel een deel daarvan gaf expliciet aan dat het kabinet onder alle omstandigheden moest ratificeren.

¹⁵ Kristof Jacobs, Stuk rood vlees, *Heeft Rutte gelijk met zijn uitspraken over het referendum?* <http://stukroodvlees.nl/rutte-gelijk-uitspraken-referendum/>

Regeerakkoord: *Het nationaal raadgevend referendum heeft als tussenstap niet gebracht wat ervan werd verwacht, onder meer door een controverse over de wijze van aanvragen en verschillende interpretaties van de uitslag.*¹⁶

Er wordt gesteld dat het referendum vooral onduidelijkheden schept. In het regeerakkoord noemt men expliciet de wijze waarop het referendum werd aangevraagd en de diverse interpretaties van de uitslag.¹⁷ De coalitie baseert zich daarbij enkel op het Oekraïne-referendum. De onduidelijkheden die bij dat referendum ontstonden, waren vooral het gevolg van weeffouten in de referendumwet, de geveinsde zelfbinding van politieke partijen en de specifieke context van het Associatieverdrag.

Het Oekraïne referendum was de eerste keer dat er een referendum werd aangevraagd. Niemand had het zien aankomen, hetgeen buitengewoon lastig was voor de regering om terug te gaan naar de EU partners om te heronderhandelen. Had men bij het begin rekening gehouden met de mogelijkheid van een referendum over het verdrag, dan had men in een eerder stadium een aantal onduidelijkheden in en rond het verdrag kunnen wegnemen.

Een belangrijke weeffout is de opkomstdrempel, die op verzoek van de PvdA fractie in de Eerste Kamer in een later stadium is opgenomen in de wet raadgevend referendum. De oorspronkelijke initiatiefnemers hebben er altijd voor gewaarschuwd. De drempel van 30% verplichte opkomst om het advies 'geldig' te laten zijn, geeft het de schijn van bindendheid en creëert perverse prikkels. De voorstanders stonden zo voor een dilemma: moesten ze voor het associatieverdrag stemmen – met het gevaar dat door hun stem de drempel werd gehaald – of moesten ze thuis blijven in de hoop dat de drempel niet gehaald werd? Het is democratisch niet zuiver en ongewenst dat mensen gestimuleerd worden om thuis te blijven. Het omgekeerde moet het geval zijn. In het publiek debat werd naderhand gesteld dat strategisch kiesgedrag een vervorming van de uitslag had veroorzaakt. Dat bleek echter volgens het Nationaal Referendumonderzoek niet het geval te zijn: er was nauwelijks een verschil in de opkomst van voor- en tegenstanders.¹⁸ Desalniettemin blijft de opkomstdrempel een weeffout die onnodige onduidelijkheid veroorzaakt.

Op de tweede plaats werd onduidelijkheid veroorzaakt doordat politici zich aan de uitslag verbonden, maar uiteindelijk toch instemden met de uitslag. Zoals hierboven toegelicht gaf dat de schijn van bindendheid.

Op de derde plaats leidde ook de specifieke context van het Associatieverdrag tot verwarring. Het ging om een gemengd verdrag dat zowel viel onder de bevoegdheden van de Europese Unie als de nationale staat. Het was niet duidelijk over welk deel van het verdrag het referendum ging – het gehele verdrag of enkel de artikelen die onder de nationale bevoegdheden vielen? En welke artikelen waren dat? – en wat de gevolgen van een Nederlands nee zouden kunnen zijn. Dat was het gevolg van de structuur van de Europese Unie, en niet van de referendumwet. Bij de behandeling van het handelsverdrag CETA in de nationale parlementen doet zich immers een zelfde probleem voor.

De meeste van deze onvolkomenheden kunnen worden voorkomen. Een aanpassing van de structuur van de Europese Unie valt uiteraard buiten de greep van de Tweede Kamer, maar slechts zeer weinig referendabele onderwerpen vallen onder zowel de Nederlandse als Europese bevoegdheden. Het is dan ook bizar om de referendumwet vanwege deze onvolkomenheden af te schaffen.

Argument 5: Het referendum leidt tot minder vertrouwen

¹⁶ Vertrouwen in de Toekomst. Regeerakkoord 2017-2021. VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, 8.

¹⁷ Vertrouwen in de Toekomst. Regeerakkoord 2017-2021. VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, 8.

¹⁸ Henk van der Kolk, 'De opkomst', in: Kristof Jacobs (red.), *Het Oekraïne-referendum. Nationaal Referendum Onderzoek 2016* (2016), 29-32.

Er wordt gesteld dat het raadgevend referendum tot een afname van het vertrouwen in de politiek leidt. Minister Ollongren suggereert dat: *“het gevolg is dat het instrument niet bijdraagt aan het vertrouwen in de politiek.”*¹⁹ Als het raadgevend referendum al leidt tot een afname in het politiek vertrouwen, dan is maar zeer de vraag of dit door het instrument komt of door de omgang ermee door politici. Uit politicologisch onderzoek blijkt dat de positieve en negatieve effecten op het vertrouwen van correctieve referenda elkaar opheffen. Het netto effect is zeer klein.²⁰ Het instrument zelf heeft geen negatief effect op het vertrouwen, maar indien politici de uitslag niet serieus nemen kan dat wel ten koste gaan van het vertrouwen.

Argument 6: Burgers zijn tevreden over de representatieve democratie, maar inspraak laat soms aan tevredenheid over

Memorie van Toelichting: *Het kabinet ziet tegelijk dat de representatieve democratie, meer in het bijzonder het parlementair stelsel, maatschappelijk gezien op brede steun kan rekenen terwijl tegelijkertijd de invloed die de individuele burger hierbinnen kan uitoefenen op concrete vraagstukken, niet altijd tot ieders tevredenheid stemt. Dat breder perspectief heeft de aandacht van het kabinet. De Staatscommissie parlementair stelsel is daarom mede ingesteld.*²¹

Ten slotte constateert het kabinet in de memorie van toelichting dat de representatieve democratie op brede steun kan rekenen, maar dat de invloed van individuele kiezers binnen de representatieve democratie niet altijd voldoende is: *De invloed die de individuele burger kan uitoefenen binnen de representatieve democratie heeft de aandacht van het kabinet. [...] Minister Ollongren komt voor de zomer van 2018 met een actieplan voor de versterking van de lokale democratie.*²²

Uit onderzoek van het SCP blijkt inderdaad dat de representatieve democratie door een grote meerderheid van de Nederlandse bevolking wordt gesteund (namelijk 68%), maar die tevredenheid is sinds 2008/2009 wel met 10% afgenomen en maar liefst de helft van de Nederlanders geeft aan dat mensen zoals zij “geen enkele invloed [heeft] op wat de regering doet”. Er is dan ook grote steun om het parlementaire stelsel uit te breiden met nieuwe vormen van democratie, zoals referenda of gekozen bestuurders.²³

Het kabinet wil de invloed van individuele burgers op concrete onderwerpen vergroten, maar schaft het raadgevend referendum af en komt op landelijk niveau niet met alternatieven om die invloed wel te organiseren. De democratische ambities die het kabinet wel heeft gaan stuk voor stuk over het verbeteren van de lokale democratie: de (al dan niet direct) gekozen burgemeester, democratisering van de WGR en buurtrechten (*right to challenge* en recht op overname).²⁴ Dat zijn goede aanvullingen op de lokale democratie, maar ze vergroten de invloed en zeggenschap van kiezers op nationaal niveau op geen enkele manier. Daar komt nog bij dat op lokaal niveau de kloof tussen burgers en politiek kleiner is en er relatief meer inspraakmogelijkheden zijn dan landelijk.²⁵

¹⁹ Rijksoverheid.nl, *Intrekkingswet raadgevend referendum naar Tweede Kamer*

<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/12/20/voorstel-intrekking-wet-raadgevend-referendum-naar-tweede-kamer>

²⁰ Tom van der Meer, *Niet de kiezer is gek* (Houten: 2017), 96-98.

²¹ Intrekking van de Wet raadgevend referendum (34 854, nr. 3.). Memorie van Toelichting, 2.

²² Rijksoverheid.nl, *Intrekkingswet raadgevend referendum naar Tweede Kamer*

<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/12/20/voorstel-intrekking-wet-raadgevend-referendum-naar-tweede-kamer>

²³ Paul Dekker en Josje den Ridder, ‘Publieke Opinie’, in: Sociaal en Cultureel Planbureau, *De sociale staat van Nederland 2017*, 67-68.

²⁴ Vertrouwen in de Toekomst. Regeerakkoord 2017-2021. VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, 7-8.

²⁵ Kristof Jacobs, Stuk rood vlees, *Het einde van de referendumwet*.

<http://stukroodvlees.nl/het-intrekken-van-de-referendumwet/>

De plannen voor het nationale niveau zijn zeer vrijblijvend en bevinden zich nog in de verkenningsfase: het overwegen van het toevoegen van een regionaal element aan het kiesstelsel en evaluatie van de positie van de Eerste Kamer. Het kabinet wil het advies van de staatscommissie Parlementair Stelsel voor een breder perspectief afwachten. Bovendien, sleutelen aan het kiesstelsel en parlementair stelsel zal de “invloed van individuele burgers [...] op concrete vraagstukken” niet vergroten. Op dit moment overweegt de staatscommissie om een instrument dat dat wel doet op de agenda te zetten: het referendum. Het is heel vreemd dat het kabinet het advies van de staatscommissie Parlementair Stelsel over het referendum niet afwacht.

Conclusie

De argumenten van het kabinet zijn niet steekhoudend en zwak onderbouwd. De beweringen dat het referendum enkel een opmaat naar het bindend referendum was en dat kiezers niet begrijpen dat het om een raadgevend referendum gaat, kloppen simpelweg niet. Bij andere beweringen worden problemen ten onrechte aan het instrument *an sich* toegeschreven, terwijl dit het gevolg is van een specifieke context of weeffouten in de wet. Meer in het algemeen valt op dat het kabinet zich wel heel erg baseert op de enkele ervaring van het Oekraïne-referendum. In Nederland is er nog weinig ervaring opgedaan met nationale referenda. Op basis van één casus kun je natuurlijk geen conclusies trekken over de zin of onzin van het raadgevend referendum. Er zijn talloze ervaringen opgedaan in Nederland op lokaal niveau en in het buitenland. Op 21 maart is er een tweede referendum over de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten.

Een democratisch recht dat aan de burgers sinds 2015 is gegeven, kan in onze ogen alleen worden afgeschaft indien de burgers er zelf in meerderheid achter staan. Dit kan het beste worden voorgelegd in een referendum aan die bevolking. Het is zeer ernstig dat een regering dit referendum onmogelijk maakt.

